

14. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 719, оп. 1, спр. 7.

15. *Шаравара Т. О.* Соціально-економічна діяльність земств в Україні (1864–1917) : Історіографія : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Т. О. Шаравара. – К., 2005.

Надійшла до редколегії 25.09.2014

-

УДК 94 (477) «1917/1918»

М. О. Манько

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

КУЛЬТУРНО-НАУКОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДІЯЧІВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

Зроблено спробу проаналізувати якісний склад урядовців періоду національно-визвольних змагань через призму становлення національної еліти в українському суспільстві за умови відсутності власної держави.

Ключові слова: національна еліта, інтелігенція, Мала Рада, «історична нація».

М. А. Манько

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

КУЛЬТУРНО-НАУЧНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ДЕЯТЕЛЕЙ ЦЕНТРАЛЬНОЙ РАДЫ

Сделана попытка проанализировать качественный потенциал представителей политической элиты через призму становления национальной элиты в украинском обществе в условиях отсутствия национального государства.

Ключевые слова: национальная элита, элита, интеллигенция, Малая Рада, «историческая нация».

М. А. Manko

Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

CULTURAL AND SCIENTIFIC POTENTIAL OF FIGURES OF THE CENTRAL RADA

During the creation of the national state, one of the most important things in Ukraine is still remains the overestimation of all overestimation of

its own past history, studding of the ways of forming of the national elite in different periods of the Ukrainian history. The investigations that today are devoted to the national liberation struggle of Ukrainian people (March 1917 – April 1918) presents the events in Ukraine. The question about the formation and functioning of the national elite in context of fundamental changes in the Ukrainian society. The main component in the estimation of the political situation is the analysis of competence of the state employees.

In this article it was made an attempt to analyze with the help of common concrete historical methods and in the light elitistic theories of cultural scientific potential of the Ukrainian national elite together with the state building and to stress the common tendencies of the formation of the national elite during the national liberation struggle.

Key words: national elite, elite, intelligentsia, Small Soviet, «historical nation».

XX ст. увійшло в історію світової цивілізації як одне із найбільш суперечливих століть: з одного боку стрімкий розвиток науки покращував умови життя людини, підвищував рівень медичного обслуговування та освіти, а отже і стимулював зростання чисельності населення і середніх показників тривалості життя. Поряд з цим XX ст. ознаменувалося кровопролитними світовими війнами, появою зброї масового знищення, поділу світу на ворогуючі табори.

Україна через вдале географічне розташування опинилася в центрі геополітичних інтриг провідних держав світу. Поневолена, позбавлена права на національне самовизначення вона так би і залишилася розмінною монетою політичної гри, проте у березні 1917 р. зажеврила надія на створення власної незалежної, суверенної держави. Адже до влади прийшли представники національної еліти.

Елітарні групи людей створюються на зрізових поверхнях усіх сфер та галузей суспільного життя – економіко-господарській, науково-інтелектуальній, художньо-мистецькій, інженерно-технічній, публіцистичній.

Більшість українського населення становили селяни, в різних регіонах цей показник коливався від 86 до 94 % [13, с. 10], при тому, що лише 5 % українців займалися розумовою працею [14, с. 18]. По суті українська нація залишалася етносом без ідейних провідників [13, с. 13]. Тому формування керівного органу Центральної Ради з представників української інтелектуальної еліти можна вважати великим здобутком українського визвольного руху.

Мета статті: проаналізувати культурно-науковий потенціал діячів Української Центральної Ради на прикладі функціонерів виконавчого Комітету.

Питання формування, циркуляції та функціонування еліт у різні епохи історичного розвитку світових цивілізацій розробляли: Аріс-

тотель, Платон, Макіавеллі, В. Парето, Г. Моска, К. Мангейм, Р. Міхельс, Х. Ортега-і-Гасет, М. Вебер, А. Тойнбі та ін. [2, с. 5; 10, с. 91]. На українських землях цей напрям починає активно розвиватися на початку ХХ ст. у працях Д. Донцова, М. Шаповала та В. Липинського. Значний вклад у розуміння поняття «еліти» внесли й українські вчені: В. Андрущенко, В. Горський, В. Журавський, М. Михальченко [9].

У радянський період у вітчизняному суспільствознавстві поняття еліти майже не використовувалося. Воно розглядалося лише в контексті буржуазних суспільств [10, с. 92].

Під поняттям «еліта» ми розумітимемо «сукупність індивідів, що володіють владою, приймають рішення стосовно змісту й розподілу основних цінностей у суспільстві. Це ті, хто в різних сферах діяльності перебуває на вершині ієрархії, хто займає важливі привілейовані позиції завдяки своєму престижу та багатству» [2; 9].

Дослідження революційних подій 1917–1918-х рр. посіло значне місце в українській історіографії. Радянська історіографія вивчала ці події через призму Великої Жовтневої революції, навішуючи при цьому на український рух ярлики [12, с. 10]. Паралельно з тим у середовищі української діаспори йшла кропітка робота щодо переосмислення революційного руху в Україні. Ключовими елементами цих досліджень стали орієнтири на національне відродження, прагнення нації до суверенітету та соборності [12, с. 10]. Нові ідеї у розробці питання українського національно-визвольного руху розпочалися після проголошення незалежності України. Найбільш відомими дослідниками цього періоду є В. Верстюк, В. Солдатенко, М. Пиріг [3; 4; 11]. Проте діяльність української еліти періоду Центральної Ради та вплив особистих якостей діячів національно-визвольного руху на перебіг подій залишається маловивченим.

Джерельна база дослідження революційних подій в Україні є значною. Вона складається з документальних джерел, що знаходяться переважно в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління [1], періодичної преси, матеріалів особового походження: спогадів, щоденників, листів, автобіографій [1; 7; 8; 12].

Культурно-науковий потенціал – це система продукування знань, що базується на особистих якостях, рівні освіченості та схильності до наукової роботи. Відповідно до вищезазначеного при аналізі постатей державних службовців доречно використовувати такі критерії: рівень освіченості, сфера професійних інтересів та вік можновладців.

У питанні наукового потенціалу учасників визвольних змагань 1917–1918 рр. можна виокремити три аспекти. Перший – культурно-наукові здобутки «верхівки» Центральної Ради – її виконавчого комітету (з липня 1917 р. перейменовано в Малу Раду, основним завдан-

ням якої було обговорення, підготовка проектів рішень з найважливіших політичних, економічних, військових питань) та Генерального Секретаріату – виконавчого органу Центральної Ради. Другий – науковий потенціал українців, що входили до Центральної Ради, приймаючи рішення про впорядкування державного життя на її сесіях. Третій аспект полягає у вивченні наукового потенціалу представників Центральної Ради на місцях. Зупинимося на першій складовій означеної проблематики.

В. Верстюк, Т. Осташко у збірнику «Діячі Української Центральної Ради» подають склад Комітету, який було обрано 8 квітня 1917 р. До нього входили: голова, два заступники та 20 членів [3, с. 238].

Упродовж всієї історії людства великі і малі спільноти завжди потребували спеціалістів, професійна підготовка і кваліфікація яких не тільки б відповідала вимогам часу, а й випереджала їх. В епоху докорінних змін українське суспільство як ніколи потребувало освічених керманів, які б змогли вирішити найгостріші проблеми української реальності. До роботи у виконавчому Комітеті (з липня 1917 р. – Мала Рада) залучили спеціалістів різноманітних профілів, у тому числі і теоретиків з числа науковців. Близько 24 % діячів за професією належали до істориків, які займалися як викладацькою, так і науковою роботою. Серед них: М. Грушевський, С. Єфремов, О. Шульгін, Л. Чикаленко; 19 % припадало на економістів. Не менш солідною була частка письменників, серед яких найбільш відомі: В. Винниченко, Марія О'Конор-Вілінська. 10 % належала публіцистам. У цілому ж науковою діяльністю займалися 48 %, із них у галузі історичної науки – 50 %, літературознавства та економіки по 20 % відповідно [3; 5].

Рівень освіченості функціонерів був вищим середнього і становив 67 %. Із них дві вищі освіти мали чотири діячі (29 %) та двоє навчалися за кордоном (14 %). Середню освіту здобули чотири представники виконавчого Комітету, що становить 14 % від загальної кількості. Показовим є той факт, що двоє державних службовців не мали середньої освіти, при тому завдяки своїм здібностям змогли опанувати грамоту (Г. Одинець) та основи економічної справи (Х. Барановський) самостійно [3; 6].

Ще однією особливістю національної еліти, яка залучалася до управління державою був молодий вік урядовців, наймолодшому із членів Комітету виповнилося 24 роки. Найстаршими діячами Малої Ради були М. Грушевський та В. О'Конор-Вілінська, які на момент обрання подолали 50-літній рубіж. До адміністративного апарату Центральної Ради активно залучалася молодь, так наприклад 24 % становили особи, вік яких не перевищував тридцяти років, 33 % припадає на чоловіків до 40 років. Ще 24 % урядовців знаходилися у вікових рамках від 40 до 50 років. Слід відмітити і той факт, що в апа-

раті Малої Ради були відсутні діячі, яким виповнилося більше 55 років. У цілому середній вік функціонерів становив 37 років [3, с. 238].

Про велику активність молодого покоління в політичному житті країни свідчать і спомини учасників революції. Так М. Ковалевський, якому в буремні роки виповнилося 28 років у книзі «При джерелах боротьби» писав: «Молоде покоління, яке пережило бурхливі події революції 1905 року, блукало ще на бездоріжжі та інстинктивно шукало виходу на ширший шлях визвольної боротьби...» [7, с. 18]. Ще один сучасник революційних подій в Україні І. Майстренко писав: «Одні старші – «старорежимники», інші, молодші-революційне покоління» [8, с. 2].

Активність молодого покоління була зумовлена закономірностями формування еліт. У процесі формування національної еліти провідна роль відводиться «історичній нації», тоді ж як українці, що не мали власної держави, були приречені на асиміляцію провідників українства – національну еліту, а отже і на погіршення соціальних, політичних та культурних умов життя. Саме збереження вищих соціальних верств, які виступають носієм політичної свідомості, Т. Марусик, український історик суспільно-політичної думки вважала головним критерієм становлення національної еліти. Національності, які залишаються неісторичними, формують нові еліти у формі інтелігенції. Лібералізація суспільно-політичного життя в Російській імперії породила нову генерацію українців, які інакше бачили майбутнє України [9, с. 181].

Аналізуючи вікові групи, що були представлені в Малій Раді, ми звернули увагу на те, що середній вік жінок був вищим на 12 років ніж у чоловіків, і складав 47 років. До того українська політична еліта, що працювала у Малій Раді, у своєму складі мала лише три жінки. Така гендерна нерівність викликана консерватизмом тогочасного суспільства, в якому жінкам відводилася роль «берегинь домашнього вогнища».

Найбільш одіозною постаттю національно-визвольних змагань був М. С. Грушевський, людина, яка встигла зарекомендувати себе талановитим науковцем ще задовго до початку революції. Він займається консолідацією українських наукових сил, не обмежуючи свою діяльність лише Галичиною, де працював на той момент, а поширює її на Наддніпрянську Україну. Паралельно з цим працює над власними дослідженнями, тим паче, що сфера його наукових інтересів була дуже широкою – від різних періодів історичної науки до галузей суспільствознавства. Варто наголосити, що до 1904 року він був автором 591 публікацій [5].

Національно-визвольні змагання (березень 1917 – квітень 1918 рр.) підготували ґрунт для трансформації українського народу в політичну націю, яка змогла реалізувати свої державницькі устремління. Революційна доба висунула на політичну арену обдарованих про-

відників українського руху в особі М. Грушевського, В. Винниченка, М. Міхновського та ін.

Формування світоглядних орієнтирів української національної еліти відбувалося в складних зовнішньо- та внутрішньополітичних умовах. Їхня свідомість формувалася під впливом багатьох чинників, що і визначила подальшу долю Української революції. На світоглядних орієнтирах діячів Української Центральної Ради не міг не позначитися той факт, що майже два століття українська держава перебувала під владою імперій: або Австро-Угорської, або Російської.

Розглядаючи фактори формування національної еліти, не можна відкидати особистісні якості кожної людини, її професійні уміння та навички для виконання управлінських функцій та бажання керувати.

Значна частина представників українських національно-визвольних змагань мали вищу освіту, були відомими діячами української науки та мали власний варіант розвитку України. Серед керівників українського руху періоду революції: історики, економісти, публіцисти, літературознавці, мистецтвознавці та письменники. Характерною особливістю української національної еліти цього періоду був молодий вік урядовців Центральної Ради. Молодь по-іншому вбачала подальше майбутнє для української держави, проте саме вона була більш схильною до романтизації та ідеалізації історичної реальності, що позначалася на сприйнятті ситуації в країні. Тож, очевидно, відсутність практичних навиків в управлінні державою, відокремленість еліти від українського народу та молодий вік значної частини урядовців призвели до падіння Центральної Ради.

Бібліографічні посилання

1. Архівні установи України : довідник / редкол. Г. В. Боряк (голова). – К., 2005. – Т. 1: Державні архіви. – С. 45–67.
2. Васильєва Л. Н. Теория элит: социология политики / Л. Н. Васильева. – М., 2011.
3. Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради: Біографічний довідник / В. Верстюк, Т. Осташко. – К., 1996.
4. Верстюк В., Українська революція 1917–1921 рр. у політиці формування національної пам'яті в 2007–2010 рр. // Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років : зб. наук. ст. / гол. ред. Р. Я. Пиріг. – К., 2010. – Вип. 5. – С. 5–22.
5. Винар Л. Михайло Грушевський історик і будівничий нації / Л. Винар. – К., 1995.
6. Календар історичних подій за лютий 1917 – березень 1918 // упоряд.: Я. Зогуля. – Нью-Йорк, 1967.
7. Ковалевський М. При джерелах боротьби: спомини, враження, рефлексії / М. Ковалевський. – Інсбрук, 1960.
8. Майстренко І. Історія мого покоління. Спогади учасника революційних подій в Україні / І. Майстренко. – Едмонтон, 1985.

9. *Марусик Т.* Еліта як духовно інтелектуальний феномен суспільства / Т. Марусик // Регіональні та національні еліти: Хто формує політику? – Чернівці, 2002.

10. *Маценко Ж. М.* Духовність: феномен психології та об'єкт виховання / Ж. М. Маценко. – К.: 2010.

11. *Павко А. І.* Біля витоків формування політичних концепцій елітаризму: В. Парето, Г. Моска, Р. Міхельс / А. І. Павко // Укр. іст. журн. – 2008. – № 2. – С. 91–100.

12. *Солдатенко В.* Революційна доба в Україні 1917–1920 / В. Солдатенко. – К., 2011.

13. *Шаповал М.* Велика революція і українська визвольна програма / М. Шаповал. – Прага, 1928.

14. *Шаповал М.* Великий зрив. Нарис з історії Української революції 1917–1920 // 1 частина: Доба Української Центральної Ради. – Л., 1936.

Надійшла до редколегії 25.03.2014

УДК 94(477)»1918–1920»

Ю. С. Митрофаненко

*Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
імені Василя Сухомлинського*

**ФЕНОМЕН «МНОЖИННОЇ СУВЕРЕННОСТІ»
РЕВОЛЮЦІЙНОЇ ДОБИ 1917–1920 рр.
У КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСІВ НАЦІОНАЛЬНОГО
ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ**

Визначено ставлення мешканців селянських республік до процесів українського державотворення, розглянуто співвідношення процесів соборництва та регіоналізму в умовах Української революції.

Ключові слова: регіоналізм, селянська республіка.

Ю. С. Митрофаненко

Кіровоградський обласний інститут післядипломного педагогічного образования имени Василия Сухомлинского

**ФЕНОМЕН «МНОЖЕСТВЕННОЙ СУВЕРЕННОСТИ»
РЕВОЛЮЦИОННОЙ ЭПОХИ 1917–1920 гг.
В КОНТЕКСТЕ ПРОЦЕССОВ НАЦИОНАЛЬНОГО
ГОСУДАРСТВООБРАЗОВАНИЯ**

Определено отношение населения крестьянских республик к процессам украинской государственности, рассмотрено соотношение процессов соборности и регионализма в условиях Украинской революции.

Ключевые слова: регионализм, крестьянская республика.

© Ю. С. Митрофаненко, 2014